

Zeldzame, stekelige houtzwammen in het Meetjesland

Etienne Vanaelst¹, Marc Schoonackers¹ & Ruben Walley^{1,2}

¹Paddestoelenwerkgroep Meetjesland, p/a Westvoordestraat 21B, 9910 Knesselare

²Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen

Summary

Hericium erinaceus and *Sarcodontia setosa* have recently been found by the local mycological working group in 'Meetjesland' (area between Ghent & Bruges). The ecology and distribution in Flanders, northern Belgium, of these rare and threatenend species is discussed. In addition, a distribution map is given of *Hericium cirrhatum*, previously found in the same area.

1. De paddestoelenwerkgroep Meetjesland

Het Meetjesland ligt in het noorden van de provincie Oost-Vlaanderen, zowat halweg tussen Gent en Brugge, en telt heel wat interessante bosgebieden: Het Leen te Eeklo-Zomergem-Waarschoot, de Bellebargie te Waarschoot, het Drongengoedbos te Knesselare-Maldegem, het Burkelbos te Maldegem, het Hooggoedbos en Schuurlo te Sint-Maria-Aalter, de Bellemse bossen te Bellem-Aalter, en het Poekepark te Poeke-Aalter zijn door mycologen wel de meest bezochte. Ook een aantal natuurgebieden zoals enkele fraaie bermen langs het kanaal Gent-Brugge en graslanden op het militair domein te Ursel-Knesselare hebben meer te bieden dan ogenschijnlijk laat vermoeden.

De Natuurhistorische Werkgroep Meetjesland van Natuurpunt vzw heeft naast andere werkgroepen ook een actieve paddestoelenwerkgroep. De nood aan natuurgidsen die een mondje konden meepraten over paddestoelen werd toentertijd door de Wielewaal Meetjesland aangegrepen om een cursus over paddestoelen in te richten. De werkgroep is van diverse slag: bioloog of onderwijzer, arbeider of bediende, huisvrouw of gepensioneerde, iedereen is er welkom. Allen hebben een gezonde interesse voor natuur. Het hoofddoel is het herkennen van paddestoelen in het veld. Microscopisch onderzoek wordt voorlopig nog door een beperkter aantal deelnemers uitgevoerd. Via inventarisatie wordt geprobeerd een instrument te hebben om de natuur rondom ons beter te kunnen beschermen. De werkgroep gaat bijna wekelijks op stap, waarbij soms ook enkele gebieden in het aangrenzende Houtland worden onderzocht (Vorte Bossen te Ruiselede, Bulskampveld te Beernem).

De laatste jaren hebben we een aantal merkwaardige vondsten gedaan. In dit artikel willen we enkele zeldzame, houtbewonende stekelzwammen uit onze regio in de schijnwerpers plaatsen. Voor meer info over de werkgroep, waaronder talrijke

excursieverslagen, kan men terecht op de webstek (http://paddestoelen_npm.tripod.com/).

2. *Hericium erinaceus* – Pruikzwam

In het Maldegemveld (Drongengoed en omgeving) hebben, net als in het hele Houtland (Brugge-Beernem), de vele landschapstyperende beukendreven het vaak moeilijk. Beuk houdt al niet erg van zon en in de zeer smalle wegbermen worden deze al ouder wordende bomen steeds vaker slachtoffer van zwaar verkeer (zoals oogstmachines), graafwerken voor leidingen, maaimachines of bermafschrapende bulldozers (voor betere waterafvoer). Een voor mycologen leuke keerzijde van dit plaatje is dat diverse houtzwammen hiervan profiteren. Soorten als Dunne weerschijnzwam (*Inonotus cuticularis*) en Goudvliesbundelzwam (*Pholiota aurivella* ss. Noordeloos, = *P. adiposa* ss. Holec) zijn hier niet ongewoon. In december 2001 troffen we zelfs een Pruikezwam (*Hericium erinaceus*, foto 4) aan ten noorden van het Drongengoed, als wondparasiet zowat 2,5 m hoog op een kwijnende beuk langs de Urselseweg te Maldegem. Mogelijk kan deze paddestoel het daar nog wel enige jaren volhouden tenzij die beuk vroegtijdig wordt weggehaald om veiligheidsredenen.

In 2003 vonden we op ongeveer 1 kilometer ten zuiden van de eerste een tweede vindplaats met 2 exemplaren op "het eiland" in het Drongengoed. Op dit "eiland" stond eeuwen geleden nog de abtswoning behorende bij de Drongengoedhoeve, een ontginningshoeve van een middeleeuwse abdij van de Paters Norbertijnen te Drongen. Ook daar hebben de beuken het hard te verduren. De stugge Bartoonklei, die hier dagzoomt, is niet de ideale bodemsoort voor beuken. Hier groeide de Pruikezwam saprofytisch op het zaagvlak van een gevelde beuk die een drietal jaar geleden tegen de vlakte ging. Vermoedelijk zal deze er als wondparasiet al hebben op gestaan. De Pruikezwam is in de regio ook bekend van een waarneming uit de jaren zestig in de Kraenepoel (Aalter, Poppe 1981), en sinds 2000 op een beuk te Schoonberg (Aalter, Walley & Verbeken 2001). De kaart geeft alle bekende waarnemingen in Vlaanderen weer. Het Meetjesland vormt momenteel met het Houtland (beide in ecoregio zandig Vlaanderen) de kern van de huidige verspreiding van

deze zeldzame soort. In Nederland en België groeit de Pruikzwam bijna uitsluitend op kernhout van Beuk (Arnolds 2003, Walley & Vandeven 2003). Elders in Europa koloniseert hij ook Eik, in het noorden zelfs andere loofbomen.

De Pruikzwam prijkt op Rode lijsten in 13 Europese landen en is één van de 33 soorten die werden voorgesteld voor een Europese beschermende status (Dahlberg & Croneborg 2003¹). Ook in Vlaanderen is hij "Bedreigd" (Walley & Verbeken 2000). In Engeland geniet hij zelfs de status van prioritaire soort in het natuurbehoud, maar lokale specialisten wijzen op de nog vele onbeantwoorde vragen i.v.m. de levenswijze van de soort, die het opstellen van een gericht soortbeschermingsplan bemoeilijkt (Boddy & Wald 2002). In Great Windsor park, experimenteerde men zelfs met het terug oprichten van een gevallen beuk met Pruikzwam, om de fructificatie van deze soort nog een paar jaar te verlengen. In Oost-Europa vind je de Pruikzwam, alsook diverse andere zeldzame kernhoutrotters, terug in oerbosrelicten of natuurbossen met een natuurlijke leeftijdsopbouw qua bomen, en een groot en gevarieerd aanbod aan dood hout en "zieke" bomen. Het is een goede indicatorsoort voor de biologische kwaliteit en natuurlijkheid van beukenbos. In Vlaanderen daarentegen, wordt de Pruikzwam bijna uitsluitend in dreven en parken gevonden, waar omwille van de veiligheid of andere redenen dode, kwijnende of door zwammen gekoloniseerde bomen meestal snel opgeruimd worden. In de bosreservaten met beuk is hij nog niet opgedoken. Het zou mooi zijn indien onze pruikezwambomen lokaal of op een andere plaats op natuurlijke wijze mogen verder verteren wanneer deze inderdaad de veiligheid in het gevaar brengen, eerder dan als brandhout te worden opgeruimd. Een opname van deze soort in de bijlagen van de conventie van Bern, zou al een stap in de goede richting zijn omtrent een bescherming van deze soort bij ons.

Bij deze stippen we nog aan dat op het hogervermelde "eiland" in 1979 (excursieverslag Dodonaea) en 1986 (Buyck & Schoonackers, herb. GENT) ook de Gelobde pruikezwam (*Hericium cirrhatum*, syn.: *Creolophus cirrhatum*) is waargenomen. Ook deze zeldzame zwakteparasiet, die op dood hout nog lang als saprofyt kan teren, groeit in Nederland en Vlaanderen hoofdzakelijk op Beuk, gewoonlijk op min of meer kalkrijke leem- en

kleibodems. Alle gegevens in de Rode lijst van Vlaanderen m.b.t. *Hericium coralloides* blijken ondertussen foutief, en hebben betrekking op *H. cirrhatum*. Kaart 2 geeft de gekende verspreiding in Vlaanderen weer. Het kerngebied van deze soort is Midden-Brabant.

3. *Sarcodontia crocea* Boomgaardstekelkorstzwam

Op 22 december 2003 werd bij een toevallig bezoek aan Den Ouden Brand, een kleine locatie in het Maldegemveld in het noordelijke deel van de Drongengoedbossen te Maldegem, de Boomgaardstekelkorstzwam gevonden. Deze strekte zich uit over een totale lengte van meer dan 1 m op de onderkant van enkele horizontale takken van een appelaar, en bleef tot in februari nog goed waarneembaar.

In de restanten van het eertijds zeer uitgestrekte Maldegemveld wordt via een Life-project gepoogd een beetje van de Noord-Atlantische heide van weleer te herstellen. Den Ouden Brand is een historische boerderij in dit gebied, waarvan momenteel enkel nog restanten van oude muren, een beerput en een grotendeels dichtgeslibde omwalling zijn te onderscheiden. Twee oude appelaars, enkele oude perenbomen en een reeks zeer omvangrijke, sinds jaren niet meer geknotte populieren en hakhoutstoven getuigen eveneens van de voormalige bewoning. De lokale beheerder (Natuurpunt) werd ingelicht, en zal nu deze bomen ontzien.

Sarcodontia crocea (syn.: *S. setosa*, foto 5) is een necrotrofe parasiet op appel, en blijkt meer voor te komen in warmere streken. Of onze lange hete zomer van 2003 hier voor iets tussenzit, valt niet zomaar te bewijzen; feit is wel dat de locatie nagenoeg volledig beschermt ligt in een dichte fijnsparreanaantplant, en dat deze soort na deze warme zomer bv. ook voor het eerst is waargenomen in Denemarken (Lassøe 2004). De soort is macroscopisch gemakkelijk te herkennen. De standplaats, de tot 1 cm lange gele stekels en de sterke, eerder onaangename, penetrante geur laten weinig twijfel mogelijk. In het trama zijn opvallende sclerocysten aanwezig. In de geur meenden wij soms wel een niet onaangename amandelcomponent te kunnen onderscheiden. Gauw was duidelijk dat in België nauwelijks recente waarnemingen van deze parasiet bekend zijn. Geen wonder eigenlijk, want oude boomgaarden zijn nog nauwelijks te vinden; laat staan dat zieke bomen of takken een lang leven beschoren zijn. Bij Funbel zijn geen gegevens

¹ Dit voorstel werd niet aanvaard, maar maakt na herziening mogelijk nog steeds een kans

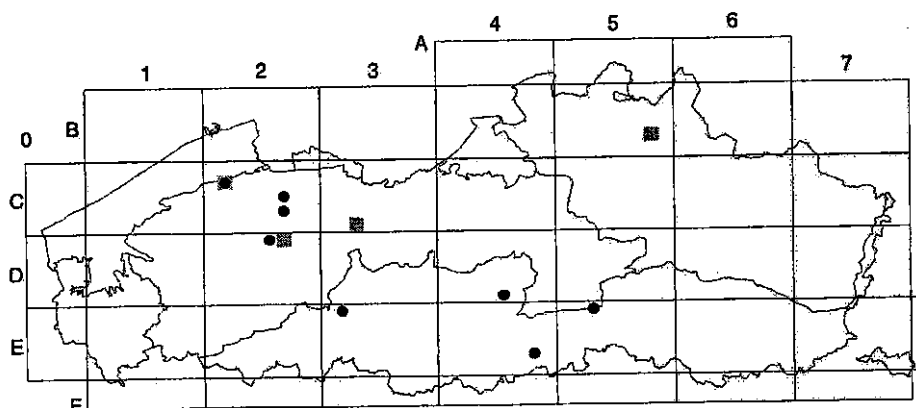

bekend. Een oudere verspreidingskaart voor België wordt gegeven door Heinemann & Thoen (1981: kaart 13). De juiste gegevens die tot deze kaart leidden, blijken niet onmiddellijk beschikbaar, maar toch kan worden aangegeven dat deze kaart niet volledig correct is. De onregelmatige vlekken ter hoogte van K7.22 en D0.56 zijn drukfouten, maar een herbariumspecimen uit St.-Lambrechts-Woluwe (E4.37, d.d. 3/10/1969) ontbreekt. De Brusselse waarneming dateert al van 1915 (Bommer & Rousseau, in de voormalige Brusselse plantentuin). De oudste opgave voor België is deze van Mathieu (1853, Flore générale de Belgique, op oude perelaar in boomgaard te Floreffe, als *Hydnum mucidum* var. *setosum*). Kaart 3 geeft de spreiding van de waarnemingen weer in Vlaanderen en aangrenzend Waals Brabant. In de landen waar ze voorkomt ten noorden van België is de soort (zeer) zeldzaam en staat ze meestal op de Rode Lijst. In Frankrijk, Duitsland, Oost-Europa iets algemener, maar meestal ook achteruitgaand. Volgens de criteria gehanteerd in de Rode Lijst van Walleyne & Verbeke (2000), komt ze in Vlaanderen in aanmerking voor de categorie 'met uitsterven bedreigd'. Herbariummateriaal is verstrekt aan GENT en BR.

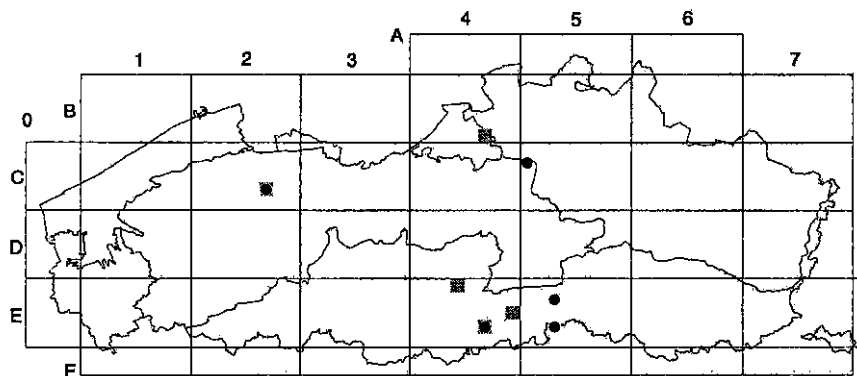
Referenties

- ARNOLDS E. (2003) – De Stekelzwammen en Pruikzwammen van Nederland en België. *Coolia* 46(3, suppl.): 1-96.
BODDY L. & WALD P. (2002) – *Creolophus* (= *Hericium*)

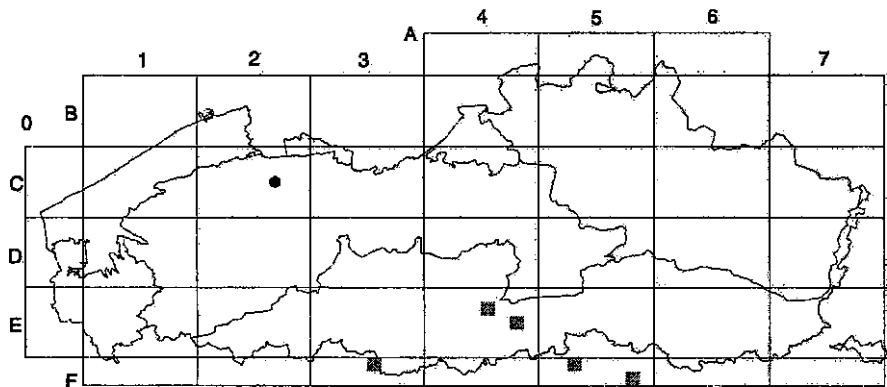
- cirrhatum*, *Hericium erinaceus* and *H. coralloides* in England. *English Nature Reports* 492.
DAHLBERG A. & CRONEBORG H. (2003) – 33 threatened fungi in Europe. Complementary and revised information on candidates for listing in Appendix I of the Bern convention. Swedish Species Information Centre & European Council for Conservation of Fungi. 82 p. (http://www.artdata.slu.se/Bern_Fungi/Bern_Fungi.htm)
HEINEMANN P. & THOEN D. (1981) – *Distributiones Fungorum Belgii et Luxemburgi*, 1: 80 kaarten. Meise, Nationale Plantentuin van België.
LASSØE T. (2004) – Æblepig (*Sarcodontia setosa*) – nu fundet i Danmark. *Svampe* 49: 40-42.
POPPE J. (1981) – A twenty year inventarization of the Basidiomycotina observed in the East-Flemish region. *Meded. Fac. Landbouwwetensch.* 46: 851-872.
WALLEYN R. & VANDEVEN E. (2003) – Inventaris en status in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van de bedreigde paddestoelen voorgesteld ter opname in bijlage 1 van de Conventie van Bern. *Rapport IBW b R 2003.008*, 17 p.
WALLEYN R. & VERBEKEN A. (2000) – Een gedocumenteerde Rode Lijst van enkele groepen paddestoelen (macrofungi) van Vlaanderen. *Meded. Inst. Natuurbehoud* 7: i-x, 1-84.
WALLEYN R. & VERBEKEN A. (2001) – Enkele mycologische hotspots in de regio AalterWingene-Ruiselede. *Jaarboek VMV* 6: 25-36.

1. *Hericium erinaceus* in Vlaanderen. ● Vindplaatsen sinds 1980, ■ vóór 1980

2. *Herichium cirrhatum* in Vlaanderen. ● Vindplaatsen sinds 1980, ■ vóór 1980

3. *Sarcodontia crocea* in Vlaanderen. ● Vindplaatsen sinds 1980, ■ vóór 1980

Nieuwtjes uit de bibliotheek

Pascale Holemans

Niet alleen de paddestoelen dagen op, maar ook enkele verwachte werken. Eerst het boek van Luc Lenaerts et al., Atlas Paddestoelen in Limburg - 2004 (Atl 036) zie vorige AMK Mededeling blz. 2004.2.66. Een werk van eigen bodemen niet te versmaden! Uit Italië is het werk van Francesco Doveri, Fungi fimicoli Italici - 2004 (Alg 065). Diegenen die wat dieper in mest willen graven, kunnen hier aan hun trekken komen.

Om meer te weten over die rode, scherp smakende *Russula's* is het werk van Reumaux en Moëgne-

Loccoz, Les Russules émétiques - 2004 (Mag 050), geïllustreerd met mooie aquarellen. Voor diegenen die wat meer wegwijs willen raken in het complexe net van de genera, hebben we van Bresinsky en Besl, Regensburger Mykologische Schriften Band 11 - Schlüssel - 2003 (Alg 064) Dit zijn allemaal werken waar we veel aan gaan hebben. Ik verwacht jullie met open boek.

Tot zwams,

Pascale

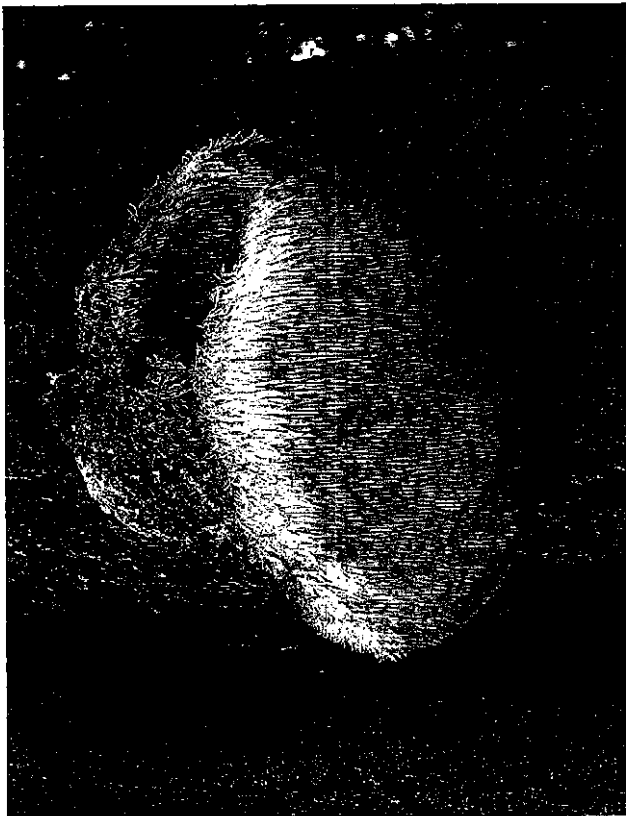

(foto: Marc Schoonackers)

5. *Sarcodontia crocea*

7. Maria Angela Amazonas (links) en Maria Lúcia Ferreira , medewerksters van EMBRAPA FLORESTAS, poseren met enige exemplaren van de reuzepaddestoel. (Foto: Rodolfo Bühner)

(foto: Marc Schoonackers)

4. *Hericium erinaceus*

6. André de Meijer (links) met zijn vondst van *Macrococybe titans*. (Archieven van de Sociedade em Vida Selvagem e Educação Ambiental te Curitiba)

